

RASPRAVE I ČLANCI

Barbara Simonič, Tomaž Erzar, Robert Cvetek

ZNAČAJ RODITELJSTVA U PROCESU RELIGIOZNE SOCIJALIZACIJE (Teorija privrženosti i preuzimanje religioznih vrijednosti)

Barbara Simonič

Sv. dipl. teologinja, specijalist bračne i obiteljske terapije,
mladi istraživač

Doc. dr. Tomaž Erzar

Sv. dipl. filozof, bračni i obiteljski terapeut

Dr. Robert Cvetek

Sv. dipl. psiholog, specijalist bračne i obiteljske terapije
Teološki fakultet Sveučilišta u Ljubljani

UDK: 291.4/.5:57.02[159.922+173.5/.6+179.9+241.5]-
058.52

Izvorni znanstveni rad

Oblikovanje vjerskoga stava, shvaćanja i vjerskih vrijednosti cjeloživotni je proces. Ipak, sve više istraživanja ukazuje na činjenicu da se osnova na kojoj će se oblikovati vjernost u razdoblju odraslosti uglavnom uspostavlja već u ranom razdoblju čovjekova života. U tome značajnu ulogu imaju odnosi djeteta – roditelji. Kakvoća kontakta u ovim odnosima značajan je čimbenik koji utječe na činjenicu hoće li djeca preuzeti (vjerske) vrijednosti i shvaćanja roditelja ili će se od njih udaljiti ili ih čak odbijati. U našem istraživanju, u kojem je sudjelovalo 120 sudionika iz različitih vjerskih skupina, pokazalo se da je kod sudionika sa sigurnom privrženošću svojim roditeljima u djetinjstvu značajno više sukladnosti između ocjene dubine vlastite vjere te vjere roditelja. Ujedno smo otkrili značajnu povezanost između sigurnosti privrženosti sudionika roditeljima u djetinjstvu i sukladnosti preuzetih religioznih standarda, odnosno vrijednosti. Činjenicu da je kakvoća odnosa (posebice njihov emocionalni vid) djece prema svojim roditeljima značajan mehanizam moramo uzeti u obzir kada govorimo o prenošenju religioznih vrijednosti unutar obitelji.

Ključne riječi: *teorija privrženosti, vjernost, socijalizacija, sigurna privrženost u djetinjstvu, hipoteza o sukladnosti, religiozne vrijednosti.*

* * *

1. Religiozna socijalizacija i uloga roditelja

Okolina i odnosi u njoj čine ključnu ulogu u oblikovanju odrastajućega pojedinca koji se uključuje u društvo u kojem živi i prihvaća njegovu kulturu.¹ Oblikovanje čovjeka i njegova načina ponašanja pod utjecajem društvene okoline složen je proces koji na polju socioloških znanosti određuje pojam 'socijalizacija'. U tom se procesu pomoću kulture (obično preko primarnih nosilaca kao što su roditelji) potiče pojedinca na prihvaćanje shvaćanja i ponašanja koja su u njegovoj okolini očekivana i normativna. Socijalizacija se odvija preko procesa pounutarnjenja u kojemu pojedinac preoblikuje neko prethodno vanjsko propisano pravilo ili vrijednost u svoje unutarne.² Temeljni je cilj socijalizacije obnavljanje određenog društvenog sustava, njegovih vrijednosti, njegove slojevitosti i odnosa do vlasti. Socijalizacija pokušava postići suglasnost, sukladnost i prilagodbu onih koje socijalizira i upotrebljava prije svega automatske psihičke mehanizme.³ Proces je spontan, teče neplanirano i nenamjerno te ne slijedi nikakvim konkretnim odgojnim ciljevima. Na osnovi socijalizacije pojedinac urasta u društvo, odnosno konkretnu zajednicu te ju i suoblikuje tako da prihvaća i pounutarnji zajedničke vrijednosti.⁴

U našem prilogu usredotočit ćemo se na ono polje socijalizacije, gdje se oblikuje religiozno shvaćanje i stav pojedinca. Ovaj vid socijalizacije označavamo pojmom 'religiozna socijalizacija' koju možemo smatrati kao posredovanje vanjskih izraza unutaršnjeg iskustva vjere budućem naraštaju. Religiozna je socijalizacija i najčešći

1 Jancz JUHANT, *Človek v iskanju svoje podobe: Filozofska antropologija*, Študentska založba, Ljubljana, 2003., str. 47.

2 Bernard SPILKA, Ralph W. HOOD, Bruce HUNSBERGER i Richard GORSUCH, *The psychology of religion: An empirical approach*, The Guilford Press, New York, 2003., str. 107.

3 Giancarlo MILANESI, Religiozna socializacija, u: *Katehetsko-pedagoški leksikon*, Katchetski center – Knjižice, Ljubljana, 1992., str. 611.

4 Stanko GERJOLJ, Verski pouk skozi prizmo razvojne psihologije, *Bogoslovni vestnik*, 61/2001., Ljubljana, br. 3, str. 287.

način uvođenja u vjeru, povezana je naime s odgojem za slobodnu religioznu odluku koja pretpostavlja slobodno i kritičko prihvaćanje posredovanih sadržaja, tajni i obreda.⁵ Radi se o socijalnoj osnovi, tj. osnovi pojedinčeve vjernosti sklonoj odnosima: pojedinac u procesu socijalizacije pomoću ponavljajućih interakcija s drugima uspostavlja pogled na svijet i oblikuje svoj sustav vjerskog shvaćanja koje u daljnjim interakcijama sačuva.⁶

Na putu oblikovanja religioznosti pojedinca susrećemo utjecaje različitih čimbenika koje možemo nazvati 'nosiocima' religiozne socijalizacije: to su roditelji, vršnjaci, škola, religiozne institucije, masovni mediji itd. Utjecati se može izravno eksplicitnim religioznim učenjem i obiteljskom vjerskom praksom, ili posredno (npr. utjecaj škole, bračno stanje i zanimanje, očekivanja kulture...). Određeni utjecaji socijalizacijskog procesa mogu biti svjesni, dok su drugi nesvjesni.⁷ Cornwall⁸ utvrđuje da znanstvena literatura obrađuje značajnije nosioce: roditelje, vršnjake i crkvenu zajednicu.

Brojna istraživanja ukazuju da roditeljima pripada najzamjetniji utjecaj na religioznost svoje djece, kako u razdoblju dok su mlađi, tako i kasnije u razdoblju puberteta i mlade odraslosti. Istraživanje koje je provela Ozorakova⁹ svjedoči o postojanju pozitivne povezanosti između roditeljske i pubertetske religioznosti i zaključuje da su osobito roditelji utjecajan čimbenik u procesu religiozne socijalizacije. Utjecaj se roditelja smanjuje kad adolescenti stupaju u razdoblje odraslosti. I druge studije potvrđuju da je roditeljska religioznost dobra pretpostavka adolescentne, a i vjernosti u razdoblju odraslosti. Tri su glavna čimbenika koji utječu na adolescentnu vjernost prepoznavanje opsega značenja vjere za roditelje, pozitivna obiteljska okolina i domaće religiozno djelovanje.¹⁰ Roditeljska

5 G. MILANESI, nav. dj., str. 612.

6 Marie CORNWALL, The social Bases of Religion: A Study of Factors influencing religious Belief and Commitment, *Review of Religious Research*, 29/1987., br. 1, str. 44.

7 B. SPILKA, R. W. HOOD, B. HUNSBERGER i R. GORSUCH, nav. dj., str. 108.

8 M. CORNWALL, nav. dj., str. 45.

9 Elizabeth W. OZORAK, Social and Cognitive Influences on the Development of Religious Beliefs and Commitment in Adolescence, *Journal for the Scientific Study of Religion*, 28/1989., str. 448-461.

10 Peter L. BENSON, Robert J. YAEGER, Phillip K. WOOD, Michael J. GUERRA i Bruno V. MANNINO, *Catholic high schools: Their impact on low-income students*, National Catholic Educational Association, Washington, 1986., str. 178.

je religioznost značajan preduvjet religiozne prakse adolescenata.¹¹ Ovaj se utjecaj može raširiti i u razdoblju mlade odraslosti.¹² Općenito možemo reći da različite postavke religioznosti roditelja dobro prognoziraju razinu do koje će adolescenti i mladi odrasli preuzeti i uzdržavati obiteljsku vjernost.

Istraživanja koja proučavaju samoocjenu o utjecaju roditelja na osobnu religioznost dokazuju kako mlada generacija smatra da najznačajniji utjecaj na religioznost imaju roditelji. Hunsberger i Brown¹³ zamolili su sudionike istraživanja da izdvoje tri osobe za koje smatraju da su imale najveći utjecaj na njihovu religioznost. Roditelje je na prvo mjesto postavilo 44% sudionika, slijedili su prijatelji koje je odabralo 15%. Francis i Gibson¹⁴ istraživali su utjecaj roditelja na religiozni stav i praksu. Pokazalo se da su majke općenito imale veći utjecaj na religioznost djece od očeva, a postojala je i težnja prema činjenici da su roditelji određenoga spola više utjecali na sudionike istoga spola. Utjecaj roditelja bio je veći kod vanjskih oblika religioznosti (npr. posjet crkvi) nego kod unutarnjih stavova (npr. odnos prema kršćanstvu). S obzirom na činjenicu tko ima više utjecaja na religiozni razvoj vlastite djece, je li to majka ili otac, pronalazimo, općenito gledano, različite nalaze, no ipak veći na istraživanja utvrđuje da je utjecaj majki veći od očeva.¹⁵ Majke češće preuzi primarnu ulogu odgoja djece, a osim toga u zapadnim su kulturama žene u prosjeku vjernije od muškaraca.¹⁶ Za žene se pretpostavlja da se osjećaju odgovornijima za odgoj djece.¹⁷ Kod žena možemo npr. prije naići na osjećaj odgovornosti za djetetov

11 Raymond H. POTVIN i Douglas M. SLOANE, Parental control, age, and religious practice, *Review of Religious Research*, 27/1985., str. 11-12.

12 Kirk C. HADAWAY, Denominational switching and religiosity, *Review of Religious Research*, 21/1980., str. 459-460.

13 Bruce HUNSBERGER i L. B. BROWN, Religious Socialization, Apostasy, and the Impact of Family Background, *Journal for the Scientific Study of Religion*, 23/1984., br. 3, str. 246.

14 Leslie J. FRANCIS i Harry M. GIBSON, Parental Influence and Adolescent Religiosity: A Study of Church Attendance and Attitude toward Christianity among Adolescents 11 to 12 and 15 to 16 Years Old, *International Journal for the Psychology of Religion*, 3/1993., br. 4, str. 248-250.

15 Bradley R. HERTEL i Michael J. DONAHUE, Parental influences on God images among children: Testing Durkheim's metaphoric parallelism, *Journal for the Scientific Study of Religion*, 34/1995., br. 2, str. 197.

16 Leslie J. FRANCIS i Carolyn WILCOX, Prayer, church attendance, and personality revisited: A study among 16- to 19-year-old girls, *Psychological Reports*, 79/1996., str. 1265.

17 Eliot R. SMITH i Diane M. MACKIE, *Social psychology*, Worth, New York, 1995., str. 170.

odlazak u crkvu i upoznavanje djeteta s osnovama vjere. Zato nije iznenađujuće tipično shvaćanje o majkama koje imaju veći utjecaj na religioznost djece.¹⁸

Utjecaj roditelja na usavršavanje religioznosti pojedinca u procesu religiozne socijalizacije sadrži mnogo empirijske potpore.¹⁹ Pitanje koje se na ovom mjestu vrlo često otvara jest pitanje o psihološkim mehanizmima i čimbenicima koji utječu na spomenuti proces.

2. Prenošenje vrijednosti i teorija privrženosti

Na prvom mjestu spomenutih čimbenika zacijelo je emocionalna dinamika odnosa u obitelji, posebice odnosa između roditelja i djece. To vrijedi i općenito: ono što će pojedinac preuzeti od nekoga drugog ovisi i o emocionalnom naboju i dinamici koja prati posredovanje i susret s nekim sadržajem u određenom odnosu.²⁰ Tradicionalni pogled na kulturno prenošenje smatra socijalizaciju poput pasivnog procesa kopiranja, u kojem se sadržaji jednostavno prenesu iz jedne osobe u drugu. Prenošenje pak ne možemo razumjeti bez uzimanja u obzir emocionalnih vidova odnosa koji ga prate i koji su kod svakoga pojedinca drugačiji.²¹ Djeca roditeljska shvaćanja i vrijednosti ne upijaju jednostavno kao spužve vodu. I u najharmoničnijim obiteljima djeca preuzimaju samo određena shvaćanja, stavove i vrijednosti. U proučavanju prenošenja vrijednosti moramo dakle u prvom redu razmotriti dublju međugeneracijsku emocionalnu dinamiku i kakvoću međusobnih odnosa koja proizlazi iz nje.²²

18 B. SPILKA, R. W. HOOD, B. HUNSBERGER i R. GORSUCH, nav. dj., str. 114.

19 Usp. Bob ALTEMEYER i Bruce HUNSBERGER, *Amazing Conversions: Why Some Turn to Faith & Others Abandon Religion*, Prometheus Book, Amherst, NY, 1997.; P. L. BENSON, R. J. YAEGER, P. K. WOOD, M. J. GUERRA i B. V. MANNO, nav. dj.; C. K. HADAWAY, nav. dj., str. 451-461; E. W. OZORAK, nav. dj., str. 448-463; Mitchell PARKER i Eugene L. GAIER, Religion, religious beliefs, and religious practices among conservative Jewish adolescents, *Adolescence*, 15/1980., br. 58, str. 361-374; R. H. POTVIN i D. M. SLOANE, nav. dj., str. 3-14.

20 Barbara SIMONIČ, Antropološko-psihološke i teološke osnove prenašanja vrednot: zgodnja navczanost na starše in temelji religioznosti, *Bogoslovni vestnik*, 66/2006., Ljubljana, br. 1, str. 124.

21 Christian GOSTEČNIK, *Poskusiva znova*, Brat Frančišek i Frančiškanski družinski inštitut, Ljubljana, 2001., str. 32-33.

22 Isabelle ALBERT i Gisela TROMMSDORFF, Intergenerational Transmission of Family Values, 2003., str. 7, [Http://www.uni-konstanz.de/developmental-psychology/english/TeamEnglish/AlbertEnglish/AlbertHandoutMilano.pdf](http://www.uni-konstanz.de/developmental-psychology/english/TeamEnglish/AlbertEnglish/AlbertHandoutMilano.pdf)

Istraživanja su pokazala da na religioznu socijalizaciju utječe prije svega kakvoća odnosa i kontakta koji imaju djeca sa svojim roditeljima. Mladi koji su javljali o toplim i bliskim odnosima s roditeljima u djetinjstvu kasnije se manje protive religioznom učenju.²³ Čini se da manjak blizine i kontakta stvara neke vrste jaz u religioznosti između roditelja i djece.²⁴ Do sličnih zaključaka glede značenja emocionalnog odnosa između roditelja i adolescenata kod prenošenja religioznih vrijednosti došli su i drugi autori.²⁵ Myers²⁶ je zaključio da su glavne determinante odrasle vjernosti djece religioznost roditelja, kakvoća obiteljskog odnosa i tradicionalnost obiteljskog sustava. A Jennings i Niemi²⁷ su među čimbenicima unutar obitelji koji pozitivno utječu na prenošenje religioznih vrijednosti izdvojili nekonfliktnu atmosferu, povezanost u obitelji te slaganje između roditelja što se tiče pojedinačnih vrijednosti ili stava.

Kada je riječ o značenju kakvoće najranijih odnosa, ne možemo zaobići teoriju privrženosti (engl. *attachment theory*) koju je oblikovao britanski psihoanalitičar John Bowlby,²⁸ a kasnije su je istraživanjima nadogradili Mary Ainsworth²⁹ i mnogi drugi autori.³⁰

(pridbiveno 10. rujna 2005.).

- 23 John WILSON i Darren E. SHERKAT, Returning to the fold, *Journal for the Scientific Study of Religion*, 33/1994., str. 155.
- 24 Robert CVETEK, Tomaž ERZAR i Barbara SIMONIČ, Medgeneracijski prenos verskih vrednot pri predzakonih in izbira partnerja, *Anthropos*, 38/ 2006., Ljubljana, br. 3/4, str. 133.
- 25 Usp. Roger Louis DUDLEY, Alienation from religion in adolescents from fundamentalist religious homes, *Journal for the Scientific Study of Religion*, 17/1978., br. 4, str. 389-398; Michael B. HERZBRUN, Father-adolescent religious consensus in the Jewish community: A preliminary report, *Journal for the Scientific Study of Religion*, 32/1993., br. 2, str. 163-168; Dean R. HOGE, Gregory H. PETRILLO i Ella I. SMITH, Transmission of Religious and Social Values from Parents to Teenage Children, *Journal of Marriage and the Family*, 44/ 1982., str. 569-580; Hart M. NELSEN, Religious transmission versus religious formation: Preadolescent-parent interaction, *Sociological Quarterly*, 21/1980., br. 2, str. 207-218.
- 26 Scott Mitchell MYERS, An interactive model of religiosity inheritance: The importance of family context, *American Sociological Review*, 61/1996., str. 858.
- 27 M. Kent JENNINGS i Richard G. NIEMI, The transmission of political values from parent to child, *American Political Science Review*, 62/1968., br. 1, str. 170.
- 28 John BOWLBY, Attachment and loss: Vol. 1: Attachment, Basic Books, New York, 1969.; ISTI, Attachment and loss: Vol. 2: Separation: Anxiety and anger, Basic Books, New York, 1973.; ISTI, Attachment and loss: Vol. 3: Loss: Sadness and depression, Basic Books, New York, 1980.
- 29 Mary D. S. AINSWORTH, Mary C. BLEHAR, Everett WATERS i Sally WALL, *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*, Lawrence Erlbaum, Hillsdale-NJ, 1978.
- 30 Usp. Kim BARTHOLOMEW, Avoidance of intimacy: An attachment perspective, *Journal of Social and Personal Relationships*, 7/1990., str. 147-178; Cindy HAZAN i Phillip R. SHAVER, Romantic Love Conceptualized as an Attachment Process, *Journal of Personality and Social Psychology*, 52/1987., br. 3, str. 511-524; ISTI, Love and Work: An Attachment-Theoretical Perspective,

Teorija privrženosti razvila se u jednu od najuspješnijih teorija u psihološkoj znanosti na području djetetovih ranih odnosa,³¹ pomaže nam razumjeti i kasnije intrapsihičke i interpersonalne uzorke pojedinca. Njome je Bowlby opisao biopsihološko ustrojstvo čovjekove psihičke strukture iz koje proizlazi pojedinčev način privrženosti i održanje kontakta s drugima.³² A na to posebice utječu one osobe u djetetovoj okolini o kojima ovisi njegovo fizičko, pa i emocionalno preživljavanje. Odnos privrženosti osigurava djetetu fizičku blizinu primarnog skrbnika, odnosno figure privrženosti (engl. *attachment figure*), a ujedno se između njih uspostavljaju afektivne veze, gdje se sastaju kao pojedinci i gdje jedan od njih ima za drugoga veliko emocionalno značenje te je zbog toga nenadomjestiv.³³

Mary Ainsworth prva je empirijski istražila odnos privrženosti između majke i djeteta te istakla četiri kriterija: održavanje blizine s figurom privrženosti (engl. *maintaining proximity*), shvaćanje figure privrženosti poput sigurne, čvrste osnove za istraživanje okoline (engl. *secure base*), doživljavanje figure privrženosti poput sigurnog utočišta (engl. *haven of safety*) i doživljanje separacijske tjeskobe (engl. *separation anxiety*) kad se figura privrženosti udalji, što vodi i u žalovanje ako je figura privrženosti izgubljena.³⁴ Ainsworthova je sa suradnicima³⁵ izvela poznato istraživanje (tzv. *Strange Situation Test*) u kojem su razmotrili kakvoću privrženosti – značajke razdvajanja i ponovnog uspostavljanja kontakta između djece (od jedne do dvije godine starosti) i njihovih majki, odnosno skrbnika. Na osnovi ovog, a i kasnijih istraživanja, učinjena je podjela na tri tipa privrženosti: sigurnu privrženost koja je optimalni oblik privrženosti i suprotna je nesigurnim oblicima privrženosti (izbjegavajuća privrženost i ambivalentna privrženost). U uzorku istraživanja bilo

---

Journal of Personality and Social Psychology, 59/1990., br. 2, str. 270-280; ISTI, Attachment as an Organizational Framework for Research on Close Relationships, *Psychological Inquiry*, 5/1994., str. 1-22.

31 Lee A. KIRKPATRICK, *Attachment, Evolution and the Psychology of Religion*, The Guilford Press, New York, 2005., str. 25.

32 Lia Katarina KOMPAN ERZAR, *Skrta moč družine*, Brat Frančišek i Frančiškanski družinski inštitut, Ljubljana, 2003., str. 60.

33 Peter FONAGY, *Attachment Theory and Psychoanalysis*, Karnac, London, 2001., str. 10.

34 Mary D. S. AINSWORTH, Patterns of Infant-Mohter Attachments: Antecedents and effects on development, *Bulletin of the New York Academy of Medicine*, 61/1985., br. 9, str. 772-774.

35 M. D. S. AINSWORTH, M. C. BLEHAR, E. WATERS i S. WALL, nav. dj.

je sigurno privržene dvije trećine djece (66%), 10% djece bilo je označeno kao ambivalentno privržena, a 24 % ih je bilo označeno oblikom izbjegavajuće privrženosti.³⁶ Kasnije je Mary Main, studentica Ainsworthove, otkrila i četvrti tip privrženosti za koji je značajno djetetovo neprestano, a neuspješno mijenjanje različitih strategija privrženosti; iz toga proizlazi i ime dezorganizirana privrženost.³⁷

Kakvoća privrženosti figuri privrženosti u djetinjstvu obilježila pojedinca u svim narednim odnosima u životu, predstavlja naime model odnosa, odnosno shvaćanje samoga sebe, drugih i svijeta.³⁸ Već je Bowlby³⁹ tvrdio da osnovni mehanizmi privrženosti ostaju aktivni i utjecajni tijekom čitavog života. Kad se naime primarni odnosi djeteta s figurom privrženosti više puta ponavljaju, dijete izgrađuje unutarnje radne modele (engl. *internal working models*) na osnovi kojih će razvijati odnose i u budućnosti.⁴⁰ Iz vida cjeloživotne perspektive kakvoća privrženosti oblikovana u ranom djetinjstvu utječe na oblikovanje kasnijih odnosa, bilo u okviru šireg socijalnog konteksta ili pak u intimnim odnosima, odnosno odnosima između roditelja i djece.⁴¹ Posebice u odraslom intimnom odnosu moguće je primijetiti ključne komponente privrženosti. Hazan i Shaver⁴² dokučili su da se tip privrženosti koji je pojedinac kao dijete uspostavio s roditeljima ponovi u odraslom intimnom odnosu, gdje partner počne služiti sličnim funkcijama i zadovoljava iste potrebe prema emocionalnoj potpori i sigurnosti kao što su to u djetinjstvu činili roditelji. Tip privrženosti koji je u djetinjstvu gajio pojedinac prema njemu

36 Takoder i kasnija istraživanja donose slične rezultate. U američkim uzorcima u prosjeku je 60% sigurno privrženih, 25% izbjegavajuće privrženih i 15% ambivalentno privrženih (L. A. KIRKPATRICK, *Attachment, Evolution and the Psychology of Religion*, str. 35).

37 Mary MAIN i Judith SOLOMON, Procedures for identifying infants as disorganized/disoriented during the Ainsworth strange situation, u: Mark T. GREENBERG, Dante CICCHETTI i E. Mark CUMMINGS (ur.), *Attachment in the preschool years*, University of Chicago Press, Chicago, 1990., str. 123-124.

38 Norman BROWN i Ellen S. AMATEA, *Love and Intimate Relationships: Journeys of the Heart*, Brunner, Mazel, Philadelphia, 2000., str. 344-346.

39 J. BOWLBY, *Attachment and loss*: Vol. 2: Separation: Anxiety and anger, str. 204-207.

40 Alan CARR, *Family Therapy: Concepts, Process and Practice*, John Wiley & Sons, Ltd., Chichester, 2000., str. 165-166.

41 Barbara M. NEWMAN i Philip R. NEWMAN, *Development through Life. A Psychosocial Approach*, Wadsworth, Belmont, CA, 2003., str. 255.

42 C. HAZAN i P. R. SHAVER, Romantic Love Conceptualized as an Attachment Process, str. 521-523; ISTI, Attachment as an Organizational Framework for Research on Close Relationships, str. 19-21.

značajnim osobama, u razdoblju odraslosti utjecat će na doživljavanje posebice bliskijih, intimnijih odnosa, a isto tako i na intimni odnos prema Bogu.⁴³

3. Povezanost između privrženosti roditeljima i vjernosti

Jedan je od prvih istraživača ove povezanosti u SAD-u, Lee A. Kirkpatrick, u skladu s hipotezom Bartholomeweve⁴⁴ o trajnim pounutarnjenim uzorcima privrženosti ili unutarnjim radnim modelima dokazao da postoji povezanost među shvaćanjem sebe i drugih te predodžbom Boga. Već je Bowlby⁴⁵ istaknuo da su pounutarnjene predodžbe o samom sebi i drugima povezane: djeca koja svoje roditelje ili skrbnike shvaćaju kao voljene i pažljive i sebe smatraju vrijednima ljubavi i pozornosti. Povezanost između samopredodžbe i predodžbe Boga bila je u psihologiji religije već više puta dokazana: osobe za koje je Bog voljeno i dobronamjerno biće imaju obično višu samopredodžbu od onih za koje Bog nije takvo biće.⁴⁶ U opširnom istraživanju Kirkpatrick⁴⁷ je pomoću četverodjelne klasifikacije odraslih tipova privrženosti (sigurna, tjeskobno ambivalentna, prestrašeno izbjegavajuća i izbjegavajuća) dokazao da su viši rezultati u shvaćanju sebe i drugih pozitivno povezani s višim rezultatima kod vjernosti, što je inače već dokazano za područje shvaćanja sebe, a nanovo je dokazao da su vjerniji i oni koji shvaćaju svoje intimne partnere kao sigurne i vrijedne povjerenja. Glede vjernosti općenito

43 Usp. Lec. A. KIRKPATRICK, An Attachment-Theory Approach to the Psychology of Religion, *The International Journal for the Psychology of Religion*, 2/1992., br. 1, str. 3-28; ISTI, A Longitudinal Study of Changes in Religious Belief and Behavior as a Function of Individual Differences in Adult Attachment Style, *Journal for the Scientific Study of Religion*, 36/1997., br. 2, str. 207-217; ISTI, Attachment and Religious Representations and Behavior, u: Jude CASSIDY i Phillip R. SHAVER (ur.), *Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications*, Guilford, New York, 1999., str. 803-822; ISTI, *Attachment, Evolution and the Psychology of Religion*; Patricia NOLLER, Religion Conceptualized as an Attachment Process: Another Deficiency Approach to the Psychology of Religion?, *The International Journal for the Psychology of Religion*, 2/1992., br. 1, str. 29-36.

44 K. BARTHOLOMEW, nav. dj., str. 149-173.

45 J. BOWLBY, Attachment and loss: Vol. 1: Attachment, str. 364-367.

46 Petr BENSON i Bernard SPILKA, **God Image as a Function of Self-Esteem and Locus of Control**, *Journal for the Scientific Study of Religion*, 12/1973., br. 3, str. 305-307.

47 Lec A. KIRKPATRICK, God as a substitute attachment figure: A longitudinal study of adult attachment style and religious change in college students, *Personality and Social Psychology Bulletin*, 24/1998., str. 967-970.

pokazalo se da je najvjernija skupina sigurno privrženih, najmanje je vjerna skupina prestrašeno izbjegavajućih, a između su skupine izbjegavajućih i tjeskobnih. Osim toga, otkrio je da su pojedinci koji su svoj odnos prema drugima označili pozitivnim također i Boga označili za osobno biće, koje se približi, voli i u odnosu je s tobom.

Ovu je sliku vrlo promijenilo istraživanje vjernosti kod roditelja koje je započeo švedski psiholog religije Pehr Granqvist⁴⁸ i koje je pokazalo da slaganje među vjernosti, prenošenjem religioznih standarda i sigurnom privrženosti vrijedi samo za pojedince s vjernim roditeljima, dok je kod nevjernih roditelja slika obratna: sigurno privrženi pojedinci s nevjernim roditeljima manje su vjerni od nesigurno privrženih pojedinaca s nevjernim roditeljima. Na osnovi ovih zaključaka koje je u narednim studijima potkrijepio uporabom Upitnika odrasle privrženosti (Adult Attachment Interview – AAI) i subliminalnih metoda za mjerenje separacije, Granqvist je razvio dvije teze o slaganju između privrženosti roditeljima i vjernosti. Prva, tzv. popravljena hipoteza o slaganju (engl. *revised correspondence hypothesis*) zapravo samo ponavlja do sada poznato: sigurno privrženi pojedinci, odrasli kao i djeca, imaju predodžbu Boga koja je u skladu s pounutarnjenom predodžbom koju imaju o sebi i drugima te se u situacijama koje zahtijevaju privrženo ponašanje poslužuju takve predodžbe Boga. Glede socijalnih vidova vjernosti, ovi pojedinci ponajviše slijede vjernosti svojih roditelja: njihova vjernost ne poznaje prijeloma, raste postupno od malih nogu i ugrađena je u snažnu socijalnu mrežu. I ako su roditelji nevjerni, i njihova će djeca prilično vjerno slijediti taj stav. Druga, tzv. hipoteza o emocionalnoj kompenzaciji (engl. *emotional compensation hypothesis*) tvrdi pak da nesigurno privrženi pojedinci u pravilu manje slijede socijalne vjernosti svojih roditelja, razvijaju manje pozitivnu

48 Usp. Pehr GRANQVIST, Religiousness and perceived childhood attachment: On the question of compensation or correspondence, *Journal for the Scientific Study of Religion*, 37/1998., str. 350-367; ISTI, Attachment and religiosity in adolescence: Cross-sectional and longitudinal evaluations, *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28/2002., str. 260-270; ISTI, Attachment theory and religious conversions: A review and resolution of the classic and contemporary paradigm chasm, *Review of Religious Research*, 45/2003., str. 172-187; Pehr GRANQVIST i Berit HAGEKULL, Religiousness and Perceived Childhood Attachment: Profiling Socialized Correspondence and Emotional Compensation, *Journal for the Scientific Study of Religion*, 38/1999., br. 2, str. 254-274.

predodžbu Boga, njihova je vjernost povezanija s duhovnošću New Agea, nenadanim zaokretima u vjerskom životu i vihornim životnim prekretnicama.

Zaključak dosadašnjih istraživanja jest da je teorija privrženosti značajno osvijetlila one vidove religiozne socijalizacije koji dotiču dubinu i način povezanosti između roditelja i djece u toj okolini. Uz to izdvojila je dva vida koji nisu suprotstavljeni jedan drugome, ali najvjerojatnije odražavaju dvije ne sasvim povezane razine ovoga procesa: razinu unutarnje predodžbe Boga u povezanosti s pounutar-njenim radnim modelima privrženosti roditeljima i razinu odanosti i očuvanja socijalnog kontakta s roditeljima.⁴⁹

4. Definicija problema

U našem istraživanju željeli smo na slovenskom uzorku provjeriti kako je preuzimanje religioznosti i religioznih vrijednosti u obitelji povezano s načinom, dubinom i emocionalnim kontaktom između roditelja i djece. Pri tom smo slijedili Granqvistovu⁵⁰ popravljenu hipotezu o slaganju i pretpostavljali:

- da je kod sudionika sa sigurnom privrženošću ocu/majci veća sukladnost između ocjene dubine vjere sudionika i ocjene dubine vjere oca/majke nego kod onih koji su s ocem/majkom uspostavili nesigurnu privrženost i
- da su sudionici sa sigurnom privrženošću ocu/majci u većoj mjeri preuzeli religiozne standarde (npr. vjerska praksa, vrijednosti, nauk vjere, predanost vjeri, prenošenje preuzete vjere na potomke) oca/majke od nesigurno privrženih sudionika.
- Osim toga, provjeravali smo i razlike u preuzimanju religioznosti glede spola roditelja koje su se pokazale u starijim istraživanjima o prenošenju religioznosti. Zanimalo nas je preno-se li se religiozni standardi više od majke ili oca te postoje li razlike kod preuzimanja religioznih standarda od oca i majke kod muškaraca i žena. Dosadašnja istraživanja na ovom po-

49 L. A. KIRKPATRICK, *Attachment, Evolution and the Psychology of Religion*, str. 125-126.

50 P. GRANQVIST, *Religiousness and perceived childhood attachment: On the question of compensation or correspondence*, str. 361-365; P. GRANQVIST i B. HAGEKULL, nav. dj., str. 256-257.

dručju donose različite rezultate. Pojedinačni autori tvrde kako roditelji istoga spola imaju veći utjecaj na religioznost sudionika, a općenito utvrđuju da je utjecaj majke, bez obzira na spol djeteta, veći od očeva.⁵¹ Zanimalo nas je kakvu ulogu ima u tome privrženost. Očekivali smo da je kakvoća privrženosti značajniji čimbenik koji utječe na stupanj preuzimanja religioznosti od spola.

METODA

Sudionici

Sudionici u istraživanju (N=120) bili su članovi različitih skupina s katoličkom vjerskom pozadinom u Sloveniji (skupine za vjeronauk, bračne skupine, crkveni pjevački zborovi, članovi duhovnih obnova i slično). U uzorku je od toga bilo 54 muškarca (45%) i 66 žena (55%). Prosječna starost sudionika bila je 27,63 godine (standardna devijacija 11,41), prosječna starost muškaraca bila je 27,28 godina, a žena 27,92 godine.

2. Pomoćna sredstva

Za namjere istraživanja primijenjen je bio trodijelni upitnik.

1. *Ocjena stila privrženosti ocu i majci.* U istraživanju su za provjeravanje privrženosti djeteta svakom od roditelja, tj. figuri privrženosti, bila upotrijebljena tri opisa odnosa prema Hazanu i Shaveru.⁵² Oni opisuju karakteristične odlike pojedinih kategorija ili tipove privrženosti (sigurne, izbjegavajuće i ambivalentne) kao što su ih opisali Ainsworthova i njezini suradnici.⁵³ Tri ma opisima bio je dodan i četvrti koji označava dezorganiziran tip privrženosti. Opis je bio sastavljen za ciljeve ovog istraživanja na osnovi opisa značajki dezorganiziranog tipa privrženosti koji u zadnje vrijeme navode autori i koji glasi: »U odnosu sam bio/-la više puta zbunjen/-a, nikada nisam znao/-la, što je dobro,

51 L. J. FRANCIS i H. M. GIBSON, nav. dj., str. 248-250; B. R. HERTEL i M. J. DONAHUE, nav. dj., str. 196-197.

52 C. HAZAN i P. R. SHAVER, *Romantic Love Conceptualized as an Attachment Process*, str. 514.

53 M. D. S. AINSWORTH, M. C. BLEHAR, E. WATERS i S. WALL, nav. dj.

- a što nije. Ujedno sam zaželio/-la majčinu/očevu blizinu, a kad je bio/-la u mojoj blizini, nisam se dobro osjećao/-la jer me je njegova/njezina blizina smetala. Nikada nisam mogao/-la znati što zaista hoće od mene.« Anketirani sudionici morali su odabrati jedan od opisa koji, prema njihovu mišljenju, najbolje opisuje odnos prema pojedinačnom roditelju u svojem djetinjstvu. Potom su morali na ljestvici od 7 stupnjeva (razina) (od *doista se ne slažem* do *jako se slažem*) označiti svaki opis odnosa prema majci i ocu u djetinjstvu. Ako su sudionici bili bez roditelja, ocjenjivali su odnos s osobom koja je nadomještala ulogu oca ili majke (figura privrženosti).
2. *Ocjena dubine vjere.* Sudionici su na ljestvici od 5 stupnjeva (od *ništa* do *vrlo*) ocijenili produbljenost svoje vjere. Isto su tako ocijenili produbljenost vjere za oca i posebno za majku. Ako su sudionici bili bez roditelja, ocjenjivali su produbljenost vjere osobe, koja je nadomještala ulogu oca ili majke (figura privrženosti).
  3. *Ocjena prenošenja religioznih standarda.* U upitnik je bila uključena i ljestvica kojom mjerimo stupanj preuzimanja religioznih standarda sudionika od roditelja. Ljestvicu *Socialization-based religiosity scale (SBRIS)* za namjere svoga istraživanja sastavili su i upotrijebili Granqvist i Hagekull⁵⁴ da bi pomoću nje mjerili stupanj prenošenja i preuzimanja religioznih standarda s roditelja na potomke. Ljestvica sadrži 10 postavaka, a njihova se prikladnost ocjenjuje 6-stupanjskom ljestvicom (od *doista se ne slažem* do *jako se slažem*). Sastavljači su proučili četiri područja: sukladnost religioznog ponašanja, sukladnost kognitivnih vidova religioznosti, sukladnost religioznih vrijednosti i predanosti vjeri te sukladnost prenošenja religioznih standarda na sljedeće generacije (hipotetički, ako sudionik još nema djece). Alfa koeficijent za majčino i očevo prenošenje religioznosti u istraživanju sastavljača bio je 0.93 i 0.91, a u ovom istraživanju 0.91 i 0.92. Ljestvica mjeri odvojeno sukladnost s religioznošću majke i sukladnost s religioznošću oca te pri tom upotrebljava

iste postavke. Ljestvica je za namjere istraživanja, s dopuštanjem autora, prevedena.

3. Postupak prikupljanja i obrade podataka

Sudionici su upitnike dobili, ispunili, predali na redovitim susretima skupina. Upitnik je bio anonimn, a sudjelovanje u istraživanju dobrovoljno. Za ispunjavanje upitnika bilo je potrebno od 10 do 15 minuta. Iako je sudjelovanje bilo dobrovoljno, sve osobe koje su dobile upitnik, ispunile su ga i predale. Podaci su bili analizirani programskim paketom SPSS i Excel.

REZULTATI

Privrženost ocu i majci:

Tabela 1.

Postoci za izbor tipa privrženosti roditeljima (ocu i majci) za muškarce, žene i sve zajedno

	S-m	I-m	A-m	D-m	NS-m
Muškarci	61,5 %	7,7 %	19,2 %	11,5 %	38,5 %
Žene	54,5 %	6,1 %	33,3 %	6,1 %	45,5 %
Zajedno	57,6 %	6,8 %	27,1 %	8,5 %	42,4 %

	S-o	I-o	A-o	D-o	NS-o
Muškarci	40,4 %	1,9 %	51,9 %	5,8 %	59,6 %
Žene	46,9 %	3,1 %	31,3 %	18,8 %	53,1 %
Zajedno	44 %	2,6 %	40,5 %	12,9 %	56 %

Napomena: S-o – sigurna privrženost ocu; I-o – izbjegavajuća privrženost ocu; A-o – ambivalentna privrženost ocu; D-o – dezorganizirana privrženost ocu; NS-o – nesigurna (zajedno) privrženost ocu; S-m – sigurna privrženost majci; I-m – izbjegavajuća privrženost majci; A-m – ambivalentna privrženost majci; D-m – dezorganizirana privrženost majci; NS-m – nesigurna (zajedno) privrženost majci.

Kao što je razvidno iz tabele 1, kod privrženosti majci najviše se sudionika opredijelilo za sigurnu privrženost, muškarci su se opredijelili za majku u nešto većoj mjeri od žena (61,5% nasuprot 54,5%). Kod privrženosti majci češće se javlja i ambivalentna privrženost (u usporedbi s muškarcima (19,2%) taj je postotak nešto viši (33,3%) kod žena). Kod muškaraca se, u usporedbi sa ženama, ističe i izbor opisa dezorganizirane privrženosti (11,5% kod muškaraca i 6,1% kod žena).

Kod očeva sigurnu je privrženost odabralo manje sudionika, muškaraca (40,4%) i žena (46,9%). Ističe se ambivalentna privrženost (51,9% muškaraca i 31,3% žena), nešto je viši i postotak izbora dezorganizirane privrženosti ocu kod žena (18,8% žena i 5,8% muškaraca).

Prosjeci i standardne devijacije rezultata dijela upitnika koji se usredotočio na ocjenu vrijednosti svakoga opisa privrženosti (sigurnoga, izbjegavajućega, ambivalentnoga, dezorganiziranoga) za sudionika te ljestvice na socijalizaciji osnovane religioznosti (SBRS) prikazane su u tabeli 2.

Tabela 2.

Prosjeci (aritmetička sredina) i raspršenost (standardna devijacija) za ocjenu stila privrženosti ocu i majci, za ocjenu dubine vjere te za ljestvicu SBRS kod muškaraca, žena i svih zajedno.

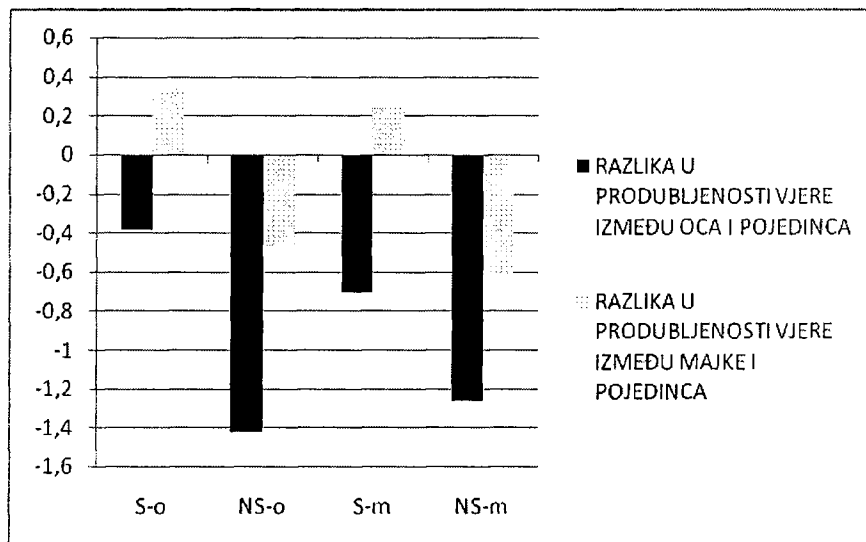
	Muškarci		Žene		Zajedno (muškarci + žene)	
	prosj.	SD	prosj.	SD	prosj.	SD
P-s-o	4,45	1,96	4,35	2,11	4,39	2,04
P-i-o	2,28	1,65	2,13	1,73	2,19	1,69
P-a-o	4,43	1,86	3,95	1,92	4,17	1,90
P-d-o	3,20	1,99	2,86	2,04	3,01	2,02
V-p-o	2,75	1,11	2,29	1,20	2,50	1,18
SBRS-o	31,35	11,54	27,22	12,55	29,07	12,23
P-s-m	5,35	1,66	4,70	1,92	4,99	1,82
P-i-m	1,84	1,29	1,89	1,53	1,87	1,42
P-a-m	3,45	1,78	3,59	1,97	3,53	1,88
P-d-m	2,63	1,79	2,47	1,65	2,54	1,71
V-p-m	3,23	1,17	3,37	1,15	3,31	1,16
SBRS-m	33,85	10,66	34,36	12,22	34,13	11,49
V-p-j	3,48	0,85	3,42	0,96	3,45	0,91

Napomena: P-s-o – ocjena sigurne privrženosti ocu; P-i-o – ocjena izbjegavajuće privrženosti ocu; P-a-o – ocjena ambivalentne privrženosti ocu; P-d-o – ocjena dezorganizirane privrženosti ocu; V-p-o – ocjena produbljene vjere za oca; SBRS-o – rezultat na ljestvici na socijalizaciji osnovane religioznosti u odnosu prema ocu; P-s-m – ocjena sigurne privrženosti majci; P-i-m – ocjena izbjegavajuće privrženosti majci; P-a-m – ocjena ambivalentne privrženosti majci; P-d-m – ocjena dezorganizirane privrženosti majci; V-p-m – ocjena produbljene vjere za majku; SBRS-m – rezultat na ljestvici na socijalizaciji osnovane religioznosti u odnosu prema majci; V-p-j – ocjena vlastite produbljene vjere.

Iz tabele 2 razvidno je da je i kod muškaraca i kod žena zabilježen veći prosječni rezultat na ljestvici SBRS kod majke nego kod oca. Muškarci imaju i viši prosječni rezultat na SBRS u odnosu prema ocu od žena.

Razlike u produbljenosti vjere oca, majke i pojedinca s obzirom na privrženost:

Napomena: S-o – sigurna privrženost ocu; NS-o – nesigurna (zajedno) privrženost ocu; S-m – sigurna privrženost majci; NS-m – nesigurna (zajedno) privrženost majci.

Slika 1: Prosjeci razlika između ocjene produbljenosti vjere oca i vjere pojedinca te između ocjene produbljenosti vjere majke i vjere pojedinca.

Kao što je vidljivo na slici 1, pojedinci koji su svoju privrženost majci i ocu ocijenili sigurnom, imaju manje razlike između ocjene produbljenosti vlastite vjere i ocjene produbljenosti vjere majke kao

i oca, u usporedbi s onim pojedincima koji su svoju privrženost majci i ocu ocijenili nesigurnom.

Razlike u prenošenju religioznih standarda između spolova (muškarci/žene, otac/majka):

Tabela 3.

Rezultati testiranja statističke značajnosti razlika (t-testovi za zavisne uzorke) među rezultatima na ljestvici SBRS kod oca i rezultatima na ljestvici SBRS kod majke.

	T	Df	P
Muškarci	-1,879	50	0,066
Žene	-3,973	61	0,000
Zajedno	-4,292	112	0,000

Kod muškaraca ne nalazimo statistički značajne razlike između rezultata na ljestvici SBRS kod oca i ljestvici SBRS kod majke, iako se razlika približava statističkoj značajnosti (tabela 3). Rezultat je viši (iako ne statistički značajno) kod socijalizacije prema majci. A kod žena (također i kod muškaraca i žena zajedno) ova je razlika statistički značajna čak na razini 0,001 – prema tome, žene (čak i muškarce i žene zajedno) imaju statistički značajno više rezultate kod SBRS kod majke u usporedbi sa SBRS kod oca.

Razlika prenošenja religioznih standarda od oca među muškarcima i ženama te od majke među muškarcima i ženama:

Tabela 4.

Rezultati testiranja statističke značajnosti razlika (t-testovi za zavisne uzorke s predviđanjem o jednakim varijancama) među rezultatima na ljestvici SBRS kod oca i prema majci kod muškaraca i takvim rezultatima kod žena.

	T	df	p
SBRS – otac	1,812	112	0,073
SBRS – majka	-0,238	115	0,812

T-test za nezavisne uzorke s predviđanjem o jednakosti varijanci (Levenov test naime pokazao je ispravnost predviđanja jednakosti varijanci (kod očeva: $F=0,194$, $p=0,660$; kod majki: $F=3,163$, $p=0,078$)). Pokazao je da ni kod SBRS kod oca, a ni kod SBRS kod majke ne bilježimo statistički značajnih razlika između muškaraca i žena (tabela 4).

Nakon toga bile su izračunate razlike između rezultata na ljestvici SBRS kod oca i na takvoj ljestvici prema majci kod muškaraca (M razlika= $2,67$, SD razlika= $10,14$), a i kod žena (M razlika= $6,65$, SD razlika= $13,17$) posebno. Provjeravanje statističke značajnosti ovih razlika između muškaraca i žena prikazano je u tabeli 5. Razlike nisu statistički značajne, ali se ipak približavaju statističkoj značajnosti ($p=0,080$).

Tabela 5.

Provjeravanje statističke značajnosti razlika između muškaraca i žena (t-test za zavisne uzorke s predviđanjem o jednakim varijancama) u razlikama među SBRS kod oca i među takvom religioznošću kod majke

	t	df	p
Razlika između: razlike između SBRS - otac i SBRS - majka kod muškaraca i razlike između SBRS - otac i SBRS – majka kod žena	1,769	111	0,080

Povezanost između prihvaćanja religioznih standarda, odnosno vrijednosti i privrženosti u djetinjstvu:

U tabeli 6 nalaze se rezultati o dijelu upitnika u kojem su se sudionici morali odlučiti za jedan tip privrženosti, za njih najsvojstveniji. U tabeli 7 rezultati se pak odnose na onaj dio upitnika u kojem su sudionici ocjenjivali svojstvenost svake vrste privrženosti pojedinačno (sigurna, izbjegavajuća, ambivalentna, dezorganizirana).

Tabela 6.

Numerus i prosjek ljestvica SBRS u skupini sudionika koji su odabrali sigurnu privrženost i u skupini sudionika koji su odabrali nesigurnu privrženost te provjeravanje statističke značajnosti razlika između ove dvije skupine (t-testovi za nezavisne uzorke s predviđanjem o jednakoj varijanci)

		N	M	t	df	P
Rezultati SBRS -otac kod muškaraca	sigurno privrženi ocu	21	36,62	3,469	47	0,001
	nesigurno privrženi ocu	28	26,36			
Rezultati SBRS – otac kod muškaraca	sigurno privrženi majci	31	34,29	2,274	47	0,028
	nesigurno privrženi majci	18	26,78			
Rezultati SBRS – otac kod žena	sigurno privrženi ocu	27	32,70	3,026	59	0,004
	nesigurno privrženi ocu	34	23,53			
Rezultati SBRS – otac kod žena	sigurno privrženi majci	35	29,49	1,622	61	0,110
	nesigurno privrženi majci	28	24,39			
Rezultati SBRS - majka kod muškaraca	sigurno privrženi ocu	21	39,14	3,281	49	0,002
	nesigurno privrženi ocu	30	29,9			
Rezultati SBRS - majka kod muškaraca	sigurno privrženi majci	31	37,74	3,515	49	0,001
	nesigurno privrženi majci	20	27,85			

Rezultati SBRS – majka kod žena	sigurno privrženi ocu	29	38,52	2,486	60	0,016
	ne-sigurno privrženi ocu	33	31,06			
Rezultati SBRS – majka kod žena	sigurno privrženi majci	35	40,00	4,684	62	0,000
	ne-sigurno privrženi majci	29	27,55			
Rezultati SBRS - otac kod muškaraca i žena zajedno	sigurno privrženi ocu	48	34,47	4,488	108	0,000
	nesigurno privrženi ocu	62	24,81			
Rezultati SBRS - otac kod muškaraca i žena zajedno	sigurno privrženi majci	66	31,74	2,802	110	0,006
	nesigurno privrženi majci	46	25,33			
Rezultati SBRS - majka kod muškaraca i žena zajedno	sigurno privrženi ocu	50	38,78	4,011	111	0,000
	nesigurno privrženi ocu	63	30,58			
Rezultati SBRS - majka kod muškaraca i žena zajedno	sigurno privrženi majci	66	38,94	5,860	113	0,000
	nesigurno privrženi majci	49	27,67			

Tabela 6 pokazuje da su zapravo u svim primjerima (kod muškaraca i žena, u odnosu prema majci i u odnosu prema ocu) sigurno privrženi majci, a i sigurno privrženi ocu, dostigli statistički značajno više rezultate SBRS. Iznimka je jedino rezultat SBRS kod oca, ako se uspoređi sigurno privržene žene majci i nesigurno privržene

žene majci, a i ovdje su razlike poprilično velike, iako nisu statistički značajne ($p=0,110$).

Kako se ocjene pojedinačne privrženosti više izdvajaju od normalne distribucije, kod izračuna u tabeli 7 prikazane su Kendallov tau korelacije.

Tabela 7.

Korelacije (Kendallov tau) između ocjene pojedinačne privrženosti i rezultata SBRS

	S-o	I-o	A-o	D-o
SBRS - otac kod muškaraca	0,455**	-0,392**	-0,149	-0,390**
SBRS – majka kod muškaraca	0,417**	-0,418**	-0,062	-0,280**
SBRS - otac kod žena	0,332**	-0,306**	-0,191*	-0,169
SBRS – majka kod žena	0,253**	-0,327**	-0,183	-0,173
SBRS - otac kod muškaraca i žena zajedno	0,374**	-0,319**	-0,164*	-0,244**
SBRS - majka kod muškaraca i žena zajedno	0,319**	-0,368**	-0,131	-0,225**
	S-m	I-m	A-m	D-m
SBRS - otac kod muškaraca	0,290**	-0,185	-0,148	-0,279**
SBRS – majka kod muškaraca	0,390**	-0,256*	-0,186	-0,183
SBRS - otac kod žena	0,167	-0,056	-0,185	-0,094
SBRS – majka kod žena	0,403**	-0,353**	-0,316**	-0,284**
SBRS - otac kod muškaraca i žena zajedno	0,234**	-0,104	-0,184**	-0,170*
SBRS - majka kod muškaraca i žena zajedno	0,371**	-0,306**	-0,267**	-0,242**

Napomena: S-o – sigurna privrženost ocu; I-o – izbjegavajuća privrženost ocu; A-o – ambivalentna privrženost ocu; D-o – dezorganizirana privrženost ocu; S-m – sigurna privrženost majci; I-m – izbjegavajuća privrženost majci; A-m – ambivalentna privrženost majci; D-m – dezorganizirana privrženost majci; * - statistički značajna korelacija na razini 0,05; ** - statistička značajnost na razini 0,01.

Sve su povezanosti (korelacije) između ocjene sigurne privrženosti s rezultatom na SBRS pozitivne, a između ocjene nesigurnih privrženosti i rezultata na SBRS negativne (vidi tabelu 7). Sve su povezanosti (korelacije) između ocjene sigurne privrženosti i rezultata na SBRS, osim između ocjene sigurne privrženosti majci i SBRS kod oca kod žena, nadalje, isto statistički značajne i to na čak 1-postotnoj razini. Ove se protežu od 0,234 do 0,455, što je od 5 do 21% protumačene varijance. Korelacije su u četiri primjera veće kod sigurne privrženosti ocu u usporedbi sa sigurnom privrženošću majci, a u dva primjera (SBRS kod majke kod žena te SBRS kod majke kod muškaraca i žena zajedno) manje. Poprilično visoke i gotovo sve (izuzevši tri primjera od dvanaest) statistički značajne te, već spomenuto, negativne korelacije pronalazimo i kod izbjegavajuće privrženosti ocu i majci. Sve tri spomenute iznimke pronalazimo kod izbjegavajuće privrženosti majci – i to kod svih povezanosti izbjegavajuće privrženosti majci s rezultatom SBRS kod oca (kod žena, kod muškaraca i kod žena i muškaraca zajedno). Također i kod ambivalentne te dezorganizirane privrženosti pronalazimo posvuda negativne korelacije koje su, istina ,manje, a isto tako manje ih je statistički značajnih.

Povezanost između tipa privrženosti i sukladnosti u produbljenosti vjere:

Tabela 8.

Korelacije (Kendallov tau) između ocjene pojedinačne privrženosti i sukladnosti u produbljenosti vjere (računato kao razlika između ocjene produbljenosti vjere u jednog od roditelja i između ocjene produbljenosti vjere u sudionika).

	S-o	I-o	A-o	D-o
sukladnost vjere s ocem kod muškaraca	0,348**	-0,210	-0,230*	-0,259*
sukladnost vjere s majkom kod muškaraca	0,317**	-0,313**	-0,180	-0,261*
sukladnost vjere s ocem kod žena	0,373**	-0,154	-0,277**	-0,138
sukladnost vjere s majkom kod žena	0,205*	-0,102	-0,263*	-0,108
sukladnost vjere s ocem kod muškaraca i žena zajedno	0,361**	-0,160*	-0,240**	-0,176*
sukladnost vjere s majkom kod muškaraca i žena zajedno	0,246**	-0,198*	-0,231**	-0,172*

	S-m	I-m	A-m	D-m
sukladnost vjere s ocem kod muškaraca	0,251*	-0,032	-0,240*	-0,139
sukladnost vjere s majkom kod muškaraca	0,388**	-0,227	-0,368**	-0,264*
sukladnost vjere s ocem kod žena	0,188	-0,073	-0,289**	-0,162
sukladnost vjere s majkom kod žena	0,293**	-0,191	-0,323**	-0,307**
sukladnost vjere s ocem kod muškaraca i žena zajedno	0,236**	-0,050	-0,274**	-0,143
sukladnost vjere s majkom kod muškaraca i žena zajedno	0,308**	-0,214**	-0,345**	-0,286**

Napomena: S-o – sigurna privrženost ocu; I-o – izbjegavajuća privrženost ocu; A-o – ambivalentna privrženost ocu; D-o – dezorganizirana privrženost ocu; S-m – sigurna privrženost majci; I-m – izbjegavajuća privrženost majci; A-m – ambivalentna privrženost majci; D-m – dezorganizirana privrženost majci; * - statistički značajna korelacija na razini 0,05; ** - statistička značajnost na razini 0,01.

Slično rezultatima SBRS i kod sukladnosti (izračunate s uzimanjem razlike u obzir), između ocjene produbljenosti vjere kod oca i majke i između ocjene produbljenosti vjere svakog pojedinca pronalazimo pozitivne korelacije kod ocjene sigurne privrženosti te negativne korelacije kod ocjene nesigurne privrženosti. Korelacije su samo nešto manje (tabela 8).

RASPRAVA

Privrženost roditeljima i ocjena sukladnosti dubine vjere sudionika i roditelja

Ako najopćenitije pogledamo kako su sudionici preuzimali svoju vjeru od roditelja glede privrženosti, možemo zaključiti da su sigurno privrženi sudionici roditeljima ocijenili produbljenost svoje vjere sukladnije s vjerom svojih roditelja od nesigurno privrženih sudionika (vidi sliku 1). Postoji trend prema kojemu se kod sudionika koji su bili sigurnije privrženi roditeljima njihova produbljenost vjere više slaže s produbljenošću vjere roditelja. To potvrđuje izračun korelacija između tipa privrženosti i sukladnosti u produbljenosti vjere, koje su kod sigurno privrženih sudionika ocu i majci posvuda pozitivne (najveća je između sukladnosti vjere sigurno privrženih muškaraca majci i vjere majke, $r = .388$, a najniža između sukladnosti vjere sigurno privrženih žena majci i vjere majke), dok su kod nesigurno privrženih sudionika ocu i majci svugdje negativne (najmanje su preuzimali vjeru majke ambivalentno privrženi muškarci majci, $r = .368$) (tabela 8). A ako su sudionici bili sigurno privrženi jednom od roditelja, korelacije su između sukladnosti produbljenosti njihove vjere i vjere drugoga roditelja kod sigurno privrženih sudionika pozitivne, a kod nesigurno privrženih negativne.

Sudeći prema rezultatima, možemo zaključiti da su vjernost i religioznost sigurno privrženih roditeljima činjenično sukladnije s vjernošću roditelja, dok je kod nesigurno privrženih raskorak veći.

Postoji mogućnost da je vjernost roditelja nesigurno privrženih sudionika faktički drukčija od vjernosti sudionika, a moguće je i da je raskorak u ocjeni posljedica slabijeg odnosa i kontakta s rodi-

teljima što ujedno znači i slabije ocjenjivanje, odnosno zamjećivanje vjernosti roditelja.

Tip privrženosti roditeljima te preuzimanje religioznih standarda od roditelja

Prema našim je predviđanjima prihvaćanje religioznih standarda pojedinca u razdoblju odraslosti povezano s tipom privrženosti roditeljima u djetinjstvu. Rezultati ukazuju da je sigurna privrženost ocu ili majci do određene mjere pozitivno povezana s prihvaćanjem religioznih standarda roditelja, što znači da se u većoj mjeri kod sigurno privrženih roditeljima prenese i preuzme njihovo religiozno ponašanje, sukladnost kognitivnih vidova religioznosti, sukladnost religioznih vrijednosti, predanost vjeri te način prenošenja religioznih standarda na sljedeće generacije. Korelacije su ovdje posvuda pozitivne (tabela 7). Kod nesigurno privrženih roditeljima korelacije su pak posvuda negativne, što znači: što je veći stupanj nesigurne (izbjegavajuće, ambivalentne ili dezorganizirane) privrženosti, to će manje djeca preuzimati religiozne standarde od roditelja (tabela 7). Najmanje će od roditelja preuzimati njihovu religioznost izbjegavajuće privrženi ocu, gdje je korelacija prihvaćanja standarda od majke i oca posvuda niža od 3,06 ($r \leq .306$). Također i izračuni t-testova između sigurno i nesigurno privrženih sudionika roditeljima potvrđuju postojanje statistički značajne razlike kod preuzimanja religioznih standarda od roditelja glede tipa privrženosti (tabela 6).

Ako uzmemo u obzir da je kod sigurno privrženih kakvoća odnosa s roditeljima veća nego kod nesigurno privrženih, na ovom se mjestu također nalazi i čvršća osnova za kontakt koja djetetu osigurava preživljavanje, emocionalnu sigurnost i utjehu. Prema našim predviđanjima, preuzimanje roditeljskih načina religioznosti za dijete je i manje ugrožavajuće te također i prilično automatsko, dijete se uz roditelje naime ne osjeća tjeskobno i napeto, odnosno tjeskoba i napetost odgovarajuće su regulirane. Kod nesigurno privrženih roditeljima, gdje je odnos obilježen zbrkom, izbjegavanjem, strahom i tjeskobom, djeca će vjerojatno prije odbiti roditeljske vrijednosti, mjerila i norme, isto tako i njihove religiozne standarde.

Preuzimanje religioznosti s obzirom na spol roditelja

Rezultati ukazuju da su sudionici bez obzira na spol, općenito, u većoj mjeri preuzimali religiozne standarde majke (tabela 2). Spol je donekle povezan s preuzimanjem religioznosti od roditelja kada dodamo privrženost; sigurno privrženi muškarci ocu npr. u većoj su mjeri prihvaćali religiozne standarde od oca ($r = .455$) od sigurno privrženih muškaraca majci ($r = .390$), a sigurno privržene žene majci u većoj su mjeri prihvaćale religiozne standarde majke ($r = .403$) od sigurno privrženih žena ocu ($r = .374$). Dakle, stil privrženosti više tumači preuzimanje religioznih vrijednosti od spola roditelja, iako se kod sigurno privrženih sudionika ispostavlja da preuzimaju više religioznih standarda od roditelja istoga spola. U tome hoće li djeca preuzeti religiozne vrijednosti od svojih roditelja privrženost je, odnosno kakvoća odnosa između roditelja i djece, jači prediktor od samoga spola roditelja.

ZAKLJUČAK

Rezultati našeg istraživanja podržavaju hipotezu o slaganju kada je riječ o istraživanju religioznih standarda o privrženosti koju je uspostavio Granqvist u vezi s prenošenjem religioznih standarda između roditelja i njihovih potomaka. Sigurna privrženost ocu ili majci pozitivno je povezana s prihvaćanjem religioznih standarda roditelja (tabela 6), što znači da sigurno privržena djeca u većoj mjeri preuzimaju njihovo religiozno ponašanje, a i predanost vjeri (tabela 8). Kod nesigurno privrženih roditeljima korelacije su posvuda negativne (tabela 7), najviše kod izbjegavajućeg i dezorganiziranoga tipa, a najmanje i na granici statističke značajnosti kod ambivalentnoga tipa. Najmanje će od roditelja preuzimati njihovu religioznost izbjegavajuće privrženi ocu. Dakako, ovo nije uvijek pravilo, prenošenje religioznih standarda ovisi, naravno, i o drugim čimbenicima. Ako promotrimo npr. objašnjenu varijancu, ona iznosi 10,2% kod izbjegavajuće privrženih sudionika ocu i 9,4% kod izbjegavajuće privrženih sudionika majci. No privrženost je zacijelo značajan prediktor i smisleno ga je razmotriti unutar razmišljanja o prenošenju religioznih standarda.

Istraživanje je, poput proteklih istraživanja, potvrdilo postojanje zanimljive povezanosti među kakvoćom, dubinom i prisutnošću kontakta između roditelja i djece te samim preuzimanjem vrijednosti od roditelja. Ostale čimbenike koji prate preuzimanja religioznih standarda i uspoređivanje osobne vjernosti te vjernosti roditelja u povezanosti s ranom privrženošću bilo bi potrebno još istražiti. No, svakako možemo zaključiti da kakvoća roditeljstva značajno tumači preuzimanje religioznih standarda, odnosno vrijednosti. Ovu činjenicu također treba uzeti u obzir i u vjersko-pastoralnom radu s obiteljima. Ako želimo da se vjera roditelja, osobito u kontekstu duboko vjernih obitelji, prenese na njihovu djecu, vjerojatno je smisleno i potrebno posebnu pozornost posvetiti i mogućnostima koje vode u poboljšanje i očuvanje sigurnoga kontakta između roditelja i djece.

Abstract

Formation of religious attitudes, beliefs and values is a lifelong process. However, more and more research points to the fact that the foundation on which the adult faith is to be formed is laid in the early years of life. The most important part here is played by parent-child relationships. The quality of these relationships determines whether children will adopt parental (religious) values and beliefs or reject them and distance themselves from parents. In our study in which 120 participants from various religious Catholic groups reported on the congruity between their faith and faith of their parents and their perceived attachment style to each parent the positive link between security of attachment and religious congruity was established. Furthermore, a significant relation between secure attachment and socialization-based religiosity was found. This is an indicator that quality of relationships (especially their emotional aspect) between children and their parents is an important mechanism in the context of transmission of religious values inside the family.

Key words: attachment theory, religiosity, socialization, perceived security of childhood attachment, correspondence hypothesis, religious values.